

Michał Szczyszek

Adam Mickiewicz University, Poznań

szczysze@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-0253-7296

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE

NR 26 (2024)

DOI: 10.14746/pss.2024.26.15

Data przesłania tekstu do redakcji: 27.11.2023

Data przyjęcia tekstu do druku: 24.03.2024

Obraz Morza Czarnego w polszczyźnie ogólnej i w polskim dyskursie parlamentarnym. Analiza korpusowa

ABSTRACT: Szczyszek Michał, *The Picture of the Black Sea in Polish and in Polish Parliamentary Discourse. A Corpus Analysis*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 26. Poznań 2024. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 289–319. ISSN 2084-3011.

In this article I present the results of corpus and lexicographic analyses of the bigram *black sea*. I conduct frequency, semantic, emotional and pragmalinguistic analyses of this proper name – *Black Sea*. I extracted these contexts from the corpora of Polish: Corpus of Parliamentary Discourse, NKJP and Monco.pl. As a result of my analysis, I obtained a linguistic picture of the Black Sea in the Polish communicative community. In parliament – in the texts of which this onim appears – the dominant negative emotion accompanying the basic theme, i.e. (current) politics, for the purpose of which, among other things, the mechanism of post-truth and post-memory are constructed using this name as elements of so-called historical politics. In general, the concept expressed by the bigram *Black Sea* is located on the periphery of the Polish linguistic worldview; does not constitute a prototype of "maritimeness". The analyzed structure sends users of modern Polish to spatially, historically and mentally distant areas of Central Europe, to its southern part.

KEYWORDS: linguistic picture of the Black Sea in Polish; phrasematics; digital humanities tools; Polish communicative community; Polish Parliamentary Corpus

This is an open access article licensed under the Creative Commons BY-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

1. Wstęp

W artykule przedstawiam wyniki analiz bigramu *morze czarne* występującego w polskim dyskursie parlamentarnym oraz w polskojęzycznych korpusach ogólnodostępnych notujących dane językowe od 1918 roku. Skupiam się na użyciach tego połączenia, tj. na jego frekwencji, znaczeniu oraz – w zarysie – właściwościach pragmalingwistycznych. Materiał „parlamentarny” wyekscerpowałem z „Korpusu dyskursu parlamentarnego” (dalej: KDP), w którym gromadzone są stenogramy polskiego sejmu i senatu (i ich komisji) z lat 1918–2023 (i jest on nieustannie pomnażany o stenogramy z kolejnych debat parlamentu i komisji parlamentarnych). KDP można znaleźć na ogólnodostępnej stronie internetowej: https://kdp.nlp.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (cf. Ogradniczuk, 2012, 2219–2223; 2018, 15–19). Natomiast materiał ogólnopolski pochodzi z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (dalej: NKJP – korpus ten notuje polskie wyrazy z lat 1950–2010) oraz z Monco.pl (korpus ten notuje polskie wyrazy z okresu od 2010 roku do dziś, jest nieustannie pomnażany i uaktualniany o nowe jednostki funkcjonujące w polskojęzycznym internecie).

Nawiązuję tu zatem do moich wcześniejszych prac, w których analizowałem zjawiska głównie leksykalne i – pilotażowo – słowotwórcze i frazeologiczne¹ występujące w korpusach językowych i analizowane m.in. z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych (v. e.g. Piasecki, 2014; Walkowiak, Piasecki, 2015; Walkowiak, 2017; Walkowiak, Pol, 2017). W niniejszym artykule nie będę zatem opisywał szczegółowych danych dotyczących KDP i narzędzi humanistyki cyfrowej – pozwolę sobie odesłać czytelnika np. do tych wcześniejszych prac wymienionych w przypisie 1.

Dodać tu należy także informację o znaczeniu składników wyjściowych bigramu *morze czarne*, a zatem o znaczeniu całościowym tej struktury, które wynika z sumy znaczeń ich składników. Jest to struktura powtarzalna², co powoduje, że można ją uznać za frazem (zgodnie z koncepcją

1 V. e.g. Szczyszek 2019; 2022a; 2022b; 2022c.

2 Tego może dowodzić choćby bardzo szybkie, pobieżne i statystycznie nie w pełni policzalne „badanie” za pomocą wyszukiwarki Google: na zapytanie bigram *Morze Czarne* pojawiło się 5,39 mln jego realizacji.

Wojciecha Chlebdy, 2001, 335–342). Frazem ten się zonił, czyli stał się nazwą własną. Onimem frazem ten stał się zapewne na długo wcześniej niż zasięg chronologiczny tego artykułu, ustalony przeze mnie (arbitralnie) na rok 1918, tj. na moment historyczny odzyskania przez Polskę niepodległości i co z tym związane – a dla tego artykułu wręcz konstytutywne – rozpoczęciem obrad polskiego dwudziestowiecznego parlamentu.

2. Cele badawcze, hipotezy, narzędzia i metody

2.1 Pytania i cele badawcze

Celem, jaki sobie stawiam przy pisaniu tego artykułu, jest potrzeba rekonstrukcji polskiej wizji obszaru Morza Czarnego: jak współczesny statystyczny Polak, czyli mieszkaniec Europy Środkowej (w ujęciu Jerzego Kłoczowskiego, 1998), a dokładniej: tego fragmentu kontynentu, który znajduje się na północ od północnych grzbietów Karpat, postrzega terytorium czarnomorskie, ten akwen znajdujący się też w granicach Europy Środkowej (również w ujęciu Kłoczowskiego), ale w jej południowej części. W historii Polski były bowiem okresy, w których zbliżała się ona – faktycznie lub tylko pozornie – do szeroko rozumianego „czarnomorza”. Powstają zatem pytania, na które postaram się odpowiedzieć przy wykorzystaniu danych językowych zawartych w korpusach (głównie) i słownikach (pomocniczo) polszczyzny. Te pytania to: jak w ostatnim ponadstuleciu członkowie polskiej wspólnoty komunikatywnej (PWK) postrzegają *Morze Czarne*? Czy jako obszar bliski geograficznie, a zwłaszcza mentalnie? Czy raczej jako oddaloną, niekiedy niedostępną poznawczo część świata? Czy współcześni członkowie PWK odczuwają (re)sentymenty dotyczące badanego tu fenomenu? Czy wizja *Morza Czarnego*, jaka wyłoni się z badań polskiego dyskursu parlamentarnego, pokrywa się z wizją panującą w społeczeństwie – w dyskursie pozaparlamentarnym? Chronologicznie badania ograniczam do czasów od roku 1918, tj. od momentu pierwszego w XX wieku posiedzenia polskiego parlamentu po odzyskaniu niepodległości. Dodatkowe pytania – techniczne – odnoszą się do przydatności narzędzi cyfrowych wykorzystanych na potrzeby tego artykułu.

2.2. Główne założenia i hipotezy

Podstawowym założeniem dla tego tekstu jest to, że polska wspólnota komunikatywna – PwK (w ujęciu Ludwika Zabrockiego, 1963, z doprecyzowaniem Stanisława Borawskiego, 2005) jako wspólnota trwała funkcjonująca na określonym terytorium w sensie geograficznym, historycznym i geopolitycznym, a także mentalno-kognitywnym wytwarza swoją wizję badanego fenomenu – tu: *Morza Czarnego*. Koncepcję rekonstrukcji tej wizji świata (tu: badanego fenomenu) opieram na pracach Jerzego Bartmińskiego (2006). Hipotezę, jaką będę starał się zweryfikować, można by sformułować następująco: polska wspólnota komunikatywna w XX wieku – generalnie – postrzega *Morze Czarne* jako obszar (akwen) geograficzno-kulturowy odległy i odrębny od PwK. Jest to dla PwK fenomen niejako abstrakcyjny, niekoniecznie dostępny, ujmowany w kategoriach historycznych, ale – anachronicznie: przywoływany jest obraz „Polski od morza do morza” jednakże raczej tylko w ujęciu politycznym i jako mentalna zaszczość pojawiająca się czasem w PwK. Czego wyrazem w ostatnich czasach jest – być może? – (geo)polityczna koncepcja tzw. trójmorza. W tym sensie – dodatkową hipotezą jest to, czy i jak różni się wizja *Morza Czarnego* kreowana w polskim dyskursie parlamentarnym (dane z KDP) od wizji *Morza Czarnego* funkcjonującej w dyskursie społecznym, pozaparlamentarnym (dane z NKJP i Monco.pl) – co jest wszak jednym z pytań postawionych powyżej.

2.3. Metody i narzędzia

W analizach językoznawczych korzystam z metod i metodologii od dawna usankcjonowanych i funkcjonujących w językoznawstwie, w tym i zwłaszcza – w językoznawstwie polonistycznym. W zakresie analiz leksykalnych (leksykalno-leksykograficznych) i semantycznych odwołuję się m.in. do opracowań: Mirosława Bańko (2001), Renaty Grzegorzczkovej (2011), Anny Wierzbickiej (2010). Współcześnie nie sposób nie korzystać ze słowników nie tylko papierowych, ale i elektronicznych np. SJP (sjp.pl) czy WSJP (wsjp.pl; v. Żmigrodzki et al., 2018) – pełna lista słowników znajduje się na końcu artykułu. W zakresie słowotwórstwa odwołuję się do opracowania Renaty Grzegorzczkovej (1972).

W analizach pragmatycznych korzystam z koncepcji aktów mowy Johna Langshawa Austina (1976) oraz Johna Rogersa Searle'a (1970).

Zasadność badań korpusologicznych opieram na koncepcji Barbary Lewandowskiej-Tomaszczyk (2009). Wyekscerpowany materiał pochodzi z korpusów NKJP (Przepiórkowski et al., 2012) oraz Monco.pl (Pęzik, 2020), a także KDP.

W zakresie narzędzi cyfrowych – na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystałem kilka opracowanych przez konsorcjum CLARIN.PL. Są to: ANALIZATOR WYDŹWIĘKU (v. Janz, 2017) oraz SENTEMO (do analiz emocji w tekście – v. Kocoń, 2019), CAT (do analizy struktury tematycznej tekstu – v. Walkowiak, 2019), SHORTEXTOPIC (do modelowania tematycznego – v. Walkowiak, 2017). Trzeba tu od razu dodać, że nie wszystkie wykorzystane narzędzia mogły być zastosowane do analizy albo całości materiału albo do chronologicznie wyodrębnianych części materiału. Niekiedy przeszkodą były uwarunkowania natury informatycznej, innym razem – obszerność próbki językowej. Niezależnie do tego – zastosowane narzędzia dały wyniki interpretowalne, czyli takie, które można było zaimplementować do interpretacji materiału na potrzeby niniejszego artykułu.

3. Materiał badawczy

3.1. Dane leksykalne – dane wstępne

W słownikach polszczyzny notujących słownictwo dwudziesto- i dwudziestopierwszowieczne i wcześniejsze nie odnotowano połączenia wyrazowego *morze czarne* / *Morze Czarne* (v. SJPdor., SJPSzym., USJP, SWJP, ISJP, WSJP).

Natomiast jedynie w SJPdor. odnotowano tylko przymiotnik *czarnomorski* ‘dotyczący Morza Czarnego, związany z Morzem Czarnym, znajdujący się nad Morzem Czarnym’. Dodać należy, że przymiotnik *czarnomorski* wystąpił w całym badanym okresie tylko: 89 razy w KDP; 861 razy w NKJP; 15 005 razy w Monco.pl.

3.2. Ekscercja materiału z korpusów

Aby przeanalizować ogromny materiał zgromadzony w korpusach, należy wykorzystać narzędzia cyfrowe wraz z zastosowaniem określonego (informatycznego) sposobu zapytań. Korzystałem zatem

z konkondarserów tych korpusów i/lub ich wyszukiwarek, i stosowałem zapytanie typu np. [base="(morze)"] [base="(czarny)"]; bazuję tu zatem na lematach, a nie na formach tekstowych. Nie korzystałem natomiast z kolokatorów, ponieważ nie dałyby one obrazu badanej struktury, a jedynie i aż – wszystkie możliwe kolokacje obu wyrazów składających się na połączenie *morze czarne*.

3.2.1. Dane z KDP (20.11.2023)

Znaleziono 556 wyników (na blisko 800 mln segmentów). Najstarszy kontekst pochodzi z 21.11.1919, a najnowszy – z 19.10.2023. Chronologię frekwencji przedstawiam na wykresie 1.

Przykłady użycia. (Każdy kontekst podaję w zapisie oryginalnym, tj. wyekscerpowanym z korpusów, z których korzystałem).

Z okresu 1919–1939 – trzydzieści trzy przykłady użycia:

Narody, zaludniające dawną Rosję od Bałtyku aż do *morza Czarnego*, odradzają się i szybko rosną, a niektóre już się odrodziły i zdobyły swe państwa, przeto gwałcenie ich woli byłoby już niemożliwe i ryzykowne (kontekst z 1925 roku).

Rozwoju obrotu dopatrywać się należy w zainteresowaniu Polski w polityce bałtyckiej, jak również i w geograficznym położeniu obszaru Polski pomiędzy Bałtykiem a *morzem Czarnym*. Gdynia, mając naturalne zaplecze, wkraczające daleko poza granice Polski, zasięgiem swym obejmuje obszar szeregu państw południowo-wschodniej Europy (kontekst z 1938 roku).

Z okresu 1940–1980 – pięć przykładów użycia:

Trzeba uprzytomnić sobie klęski żywiołowych powodzi, które sporadycznie nawiedzają nasze ziemie Podkarpacia. Trzeba wreszcie zobaczyć gigantyczność przedsięwzięcia przez Związek Radziecki wielkiego planu przekształcenia w żyzne połacie systematycznie dotychczas rozszerzającej się pustyni na przestrzeni od Dniestru do Uralu i od górnego biegu Wołgi do wybrzeży *Morza Czarnego* i Kaspijskiego (kontekst z 1949 roku).

Wykres 1. Chronologia frekwencji bigramu *morze czarne* w KP (w ujęciu rok do roku)

Oczywiście, że jest to zamierzenie inwestycyjne przekraczające możliwości finansowe naszego państwa. Wiemy jednak, że tą osią komunikacyjną północ-południe, łączącą Bałtyk z *Morzem Czarnym* od Szczecina po ujście Dunaju, interesują się także wszystkie inne państwa leżące w dorzeczu Odry i Dunaju, tj. Czechosłowacja, Niemiecka Republika Demokratyczna, Austria, Węgry, Jugosławia, Bułgaria, i Związek Radziecki (kontekst z 1958 roku).

Ze wschodu na zachód wzdłuż południowych rubieży Polski, trasy ukośnej z północnego-wschodu na południowy zachód, jej symetrycznego odpowiednika od Bałtyku do *Morza Czarnego* (kontekst z 1983 roku)

Z okresu 1990–2023 – 439 przykładów użycia:

Co z nią począć, jak ją najlepiej spożytkować – to dylematy obszaru między Łabą i Bugiem, między Bałtykiem, *Morzem Czarnym* i Adriatykiem. Polska nic jest wyjątkiem. Nasz bieg do demokracji i gospodarki rynkowej to bardziej *via crucis*, swoista droga krzyżowa niż zwycięski marsz (kontekst z 1991 roku).

Te trzy drogi, które będą przecinać polską granicę w Cieszynie, w Zwardoniu, i, daj Boże, w Korbielowie, o czym zaczęto teraz mówić, to po prostu żyły złota, to szansa dla polskiej turystyki, dla współpracy gospodarczej, dla wszystkiego, co można wykorzystać, jeśli chodzi o dalej leżące kraje, również kraje basenu Morza Śródziemnego czy *Morza Czarnego* (kontekst z 2002 roku).

Przedmiotem zainteresowań historycznych instytutu jest powstanie i rozwój społeczeństw i narodów w Europie Środkowo-Wschodniej, dzieje Kościołów i wspólnot religijnych, tolerancji religijnej i narodowej, tradycji obywatelskich, a także sytuacji mniejszości narodowych i religijnych. Instytut zajmuje się również analizą aktualnych zjawisk politycznych, kulturowych i społecznych w części Europy pomiędzy Bałtykiem, Adriatykiem i *Morzem Czarnym* (kontekst z 2018 roku).

Dodam tu, że połączenie *czarne morze* wystąpiło w całym badanym okresie tylko pięć razy (cztery razy w okresie 1919–1939; 1 raz w 2005 roku):

Bo, proszę Panów, jeżeli Paryż był wart mszy, to stworzenie wielkiego mocarstwa sfederowanego od Bałtyku do *Czarnego morza*, zabezpieczenie bytu Polski na długie, długie lata, na wieki całe było warte...” (kontekst z 1921 roku);

Jedną z najpoważniejszych dróg przy połączeniu *Czarnego Morza* z Bałtyckim jest rzeka Wisła, której uregulowanie spełnia od razu te wszystkie cele, o których mówiłem (kontekst z 1939 roku).

Otóż sam miałem przyjemność prowadzić negocjacje dotyczące nawiązania współpracy gospodarczej pomiędzy obszarem Małopolski a obszarem *Czarnego Morza* (kontekst z 2005 roku).

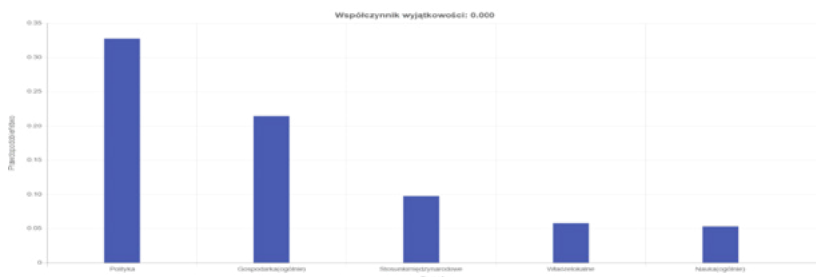
3.2.2. Analiza cyfrowa danych z KDP

W kolejnym kroku analitycznym skorzystałem z 4 narzędzi humanistyki cyfrowej opracowanych przez CLARIN. Wyniki tych automatycznych analiz – poniżej.

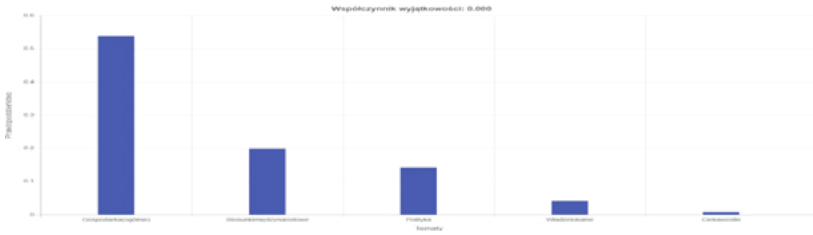
3.2.2.1. Narzędzie CAT (<https://ws.clarin-pl.eu/cat>, 20.11.2023)

Służą one do tematycznej klasyfikacji tekstów.

Dla całości materiału rezultat analiz automatycznej klasyfikacji tematycznej przedstawiam na wykresie 2. W dyskursie parlamentarnym w całym ponadstuletnim okresie dominuje tematyka polityczna i gospodarcza.

Wykres 2. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (dla całego okresu)

Wykres 3. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1919–1939)

Wykres 4. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1940–1989)

Wykres 5. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1990–2023)

Rezultat analiz materiału z okresu 1919–1939 przedstawiam na wykresie 3. Wynika z niego, że najważniejsze wówczas tematy, to: gospodarka; pojawia się także marginalnie kategoria: ciekawostki.

Rezultat analiz materiału z okresu 1940–1989 przedstawiam na wykresie 4. Wynika z niego, że najważniejsze wówczas tematy, to: nauka i środowisko, a więc tematy neutralne.

Rezultat analiz materiału z okresu 1990–2023 przedstawiam na wykresie 5. Wynika z niego, że najważniejszy w tym okresie temat, to: polityka.

3.2.2.2. Narzędzie SENTEMO (<https://ws.clarin-pl.eu/sentemo>. 20.11.2023)

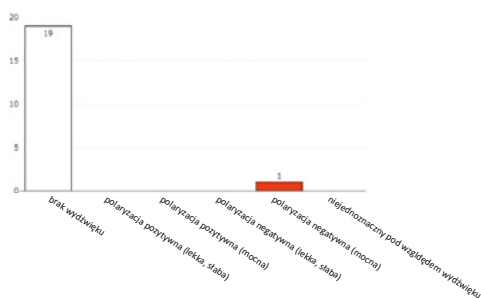
Służy ono do wyznaczania sentymentu krótkich fragmentów tekstu tekstów. Tu wyniki też przedstawiam na wykresach.

Rezultaty analiz całości materiału przedstawiam na wykresie 6. i wykresie 7. W całym okresie sentyment negatywny zdominował sentyment pozytywny (który się nie ujawnił w badaniu).

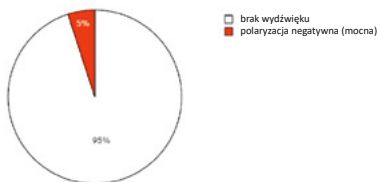
Rezultaty analiz materiału z okresu 1919–1939 przedstawiam na wykresach 8. i 9. W tym okresie ujawnił się tylko negatywny sentyment.

Rezultaty analiz materiału z okresu 1940–1989 są identyczne jak dla okresu 1919–1939 (odsyłam więc w tym miejscu do wykresów 8. i 9.), a więc też i w tym okresie ujawnił się tylko negatywny sentyment.

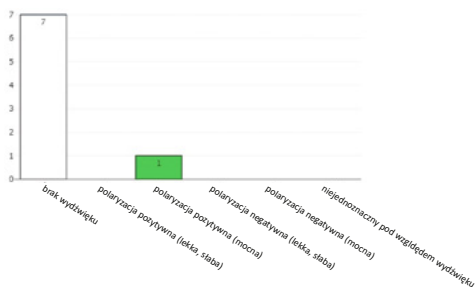
Rezultaty analiz materiału z okresu 1990–2023 przedstawiam na wykresach 10. i 11. Tylko w tym okresie ujawnił się pozytywny sentyment.

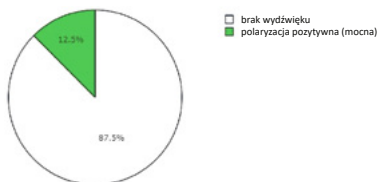
Wykres 6. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (dla całego okresu)

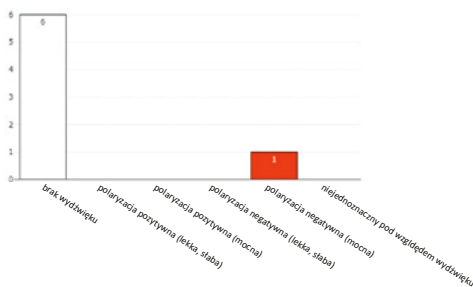
Wykres 7. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (dla całego okresu)

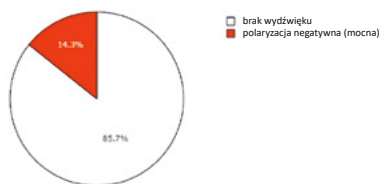
Wykres 8. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1919–1939)

Wykres 9. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1919–1939)

Wykres 10. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1990–2023)

Wykres 11. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (okres 1990–2023)

3.2.2.3. Narzędzie Analizator wydzźwięku (<https://ws.clarin-pl.eu/sentiment>. 20.11.2023)

Służy ono do analizy wydzźwięku emocjonalnego. Wyniki tej analizy przedstawiam w formie tekstowej.

Rezultaty analiz całości materiału KDP przedstawiają się następująco. Pozytywne emocje: 129 realizacje w postaci wyrazów tekstowych. Ujawniły się takie emocje pozytywne: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście. Negatywne emocje: pięćdziesiąt dwie realizacje w postaci wyrazów tekstowych. Ujawniły się takie emocje negatywne: smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, brzydota, nieszczęście.

Rezultaty analiz materiału KDP z okresu 1919–1939 przedstawiają się następująco. Pozytywne emocje: trzydzieści cztery realizacje tekstowe. Ujawniły się takie emocje: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście. Negatywne emocje: szesnaście realizacji. Ujawniły się takie emocje: smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, błąd, brzydota, nieszczęście.

Rezultaty analiz materiału KDP z okresu 1940–1989 przedstawiają się następująco. Pozytywne emocje: pięćdziesiąt dziewięć realizacji: Radość, Zaufanie, Cieszenie się na coś oczekiwanego, Użyteczność, Prawda, Wiedza, Piękno, Szczęście. Negatywne emocje: trzydzieści trzy realizacje: smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, brzydota, nieszczęście.

Rezultaty analiz materiału KDP z okresu 1990–2023 przedstawiają się następująco. Pozytywne emocje: pięćdziesiąt osiem realizacji: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, szczęście. Negatywne emocje: osiem realizacji: smutek, złość, strach, wstręt, zaskoczenie czymś nieprzewidywanym, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, nieszczęście.

3.2.2.4. Narzędzie Shortextopic

(<https://ws.clarin-pl.eu/shortextopic>. 20.11.2023)

Służy ono do modelowania tematycznego krótkich tekstów. Z powodów informatycznych, jak i cyfrowej reprezentacji materiału możliwe było uzyskanie wyniku tylko dla całości materiału KDP. Wyniki przedstawiam na wykresie 12. Widać na nim, że dominuje tematyka wyrażana leksemami *naród, nasz, najpiękniejszy*.

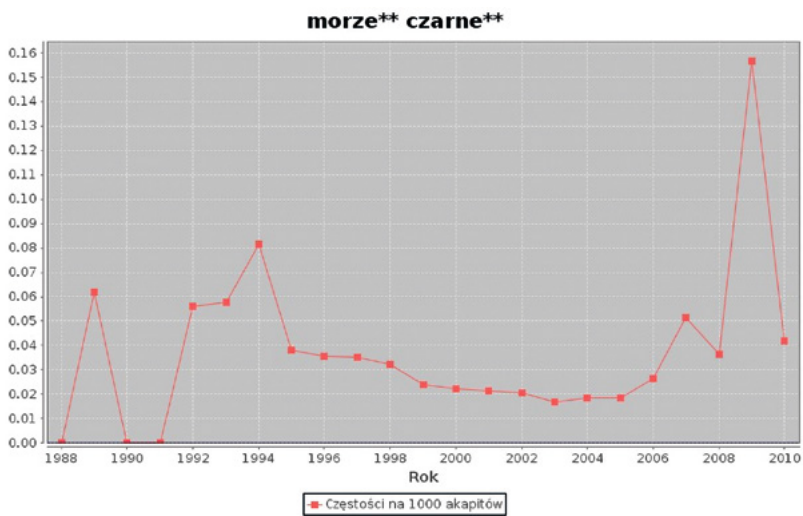
3.2.3. Dane z NKJP (20.11.2023)

Znaleziono 1499 wyników (na 1 524 696 745 słów) dla połączenia *morze czarne*. Korzystałem w wyszukiwarki PELCRA. Chronologię frekwencji przedstawiam na wykresie 13. Przykłady użycia:

Ale bardzo żałośnie biedował na wygnaniu, nad bagnistym wybrzeżem *Morza Czarnego*, obnosząc wśród barbarzyńców swoją melancholię i samotność (Jerzy Broszkiewicz, *Doktor Twardowski*, 1977).

Wykres 12. Wyniki analizy modelowania tematycznego tekstów z bigramem *morze czarne* w KPD (dla całego okresu)

Wykres 13. Chronologia frekwencji bigramu *morze czarne* w NKJP (w ujęciu rok do roku)

Swoją rangę Kamieniec zawdzięczał strategicznemu położeniu na płaszczyźnie skalistego, stożkowatego wzgórza, sięgającego pięćdziesięciu metrów wysokości, otoczonego prawie ze wszystkich stron rzeką Smotrycz, która, niosąc swe wody do *Morza Czarnego* poprzez Dniestr, w tym miejscu robi zadziwiającą czterokilometrową pętlę, opasując miasto jarami i wąwozami (Stanisław Sławomir Nicieja, *Twierdze kresowe Rzeczypospolitej*, 2006).

Z biegiem czasu okazało się, że niektóre szczepy przynoszą wyborny owoc także w rejonie *Morza Czarnego*, czy bardziej na północ: na Węgrzech, w dolinach Renu i Mozeli” („Polityka”, 2004).

Dla połączenia *czarne morze* znaleziono 18 wyników. Przykłady:

APTEKARZ reagując fachowo A to ciekawe. Z czego oni to czynią? CRAPULETTI Hm... Z *Czarnego Morza* Tatarowie taką specjalną rybę o siwych rogach wydobywają... (Marian Pankowski, *Ksiądz Helena: wybór utworów dramatycznych*, 1996).

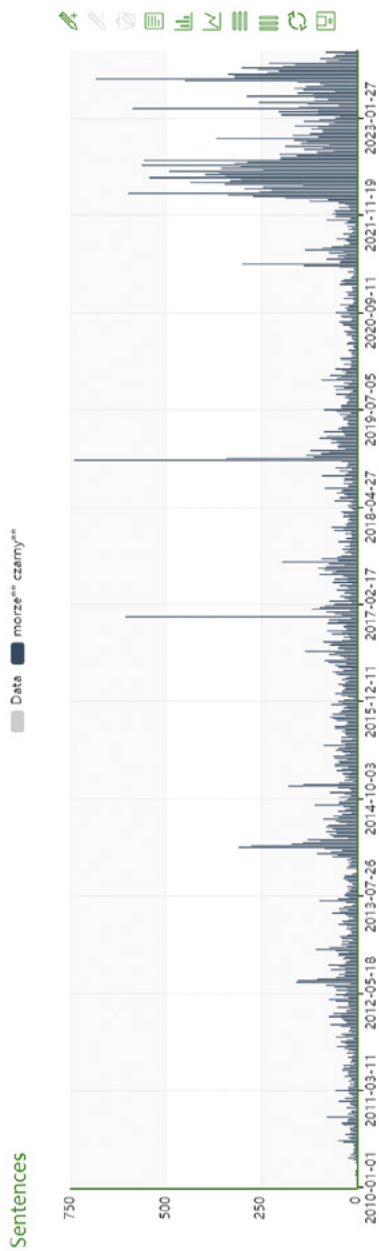
[...] Mógł chcieć: – Chęć opanowania wybrzeży *Czarnego Morza*. – Opanowanie Mołdawii by osadzić tam młodego Zygmunta (forum.historia.org.pl. 10.02.2008).

Po trzydziestu latach zamykał się wielki krąg przeżyć od momentu, kiedy w 1918 roku na brzegu *Czarnego Morza* w Odessie zaczynaliśmy omawiać pierwszy pomysł tego dzieła – poprzez wszystkie wzloty i upadki, tragedie i farsy trzydziestu przeszło lat – do chwili, gdy nasze dzieło [...] (Jarosław Iwaszkiewicz, *Wenecja i inne szkice*, 2008).

3.2.4. Dane z Monco.pl (20.11.2023)

Znaleziono 45 324 wyników (na 7 mld słów) dla połączenia *morze czarne*. Chronologię frekwencji przedstawiam na wykresie 14. Przykłady użycia:

[...] Ukraina: Władze: nie widać przygotowań Rosjan do prób desantu na obwód odeski Autor: PAP Drukuj Na razie nie widać przygotowań wojsk rosyjskich do prób desantu z *Morza Czarnego* na obwód odes-

Wykres 14. Chronologia frekwencji bigramu morze czarne w Monco.pl (w ujęciu rok do roku)

ki – powiedział w piątek rzecznik władz obwodowych Serhij Bratczuk” (wnp.pl. 8.04.2022)

Odnosząc się do informacji tureckich władz, które w sobotę potwierdziły wyłowienie w cieśninie Bosfor miny, pochodzącej prawdopodobnie z wybrzeża Odessy, Basbug stwierdził, że na wodach *Morza Czarnego* może być 4,20 min (wnp.pl. 26.03.2022).

Polskie dzieci, które pojedą do Gruzji, spędzą wakacje z gruzińskimi rówieśnikami w ośrodkach dla młodzieży nad wybrzeżem *Morza Czarnego* (onet.pl. 28.05.2010).

Dla połączenia *morze czarne* znaleziono 99 wyników. Przykłady:

Tak więc Riła, Piryn, Rodopy, potem wybrzeże *Czarnego Morza* i w powrotnej drodze Stara Płanina, mam nadzieję, usłyszą warkot mojej OK (Ognistej Kobyły) (scigacz.pl. 7.01.2022).

Co to za brednie – pogoda przychodzi często z innych kierunków np mrozy ze Wschodu, upały z południowego wschodu od *czarnego morza* w lecie odpowiedzi (dziennikzachodni.pl. 10.12.2011).

Byliśmy umówieni ze zleceniodawcą, że piszemy, że to jest piękny obóz pionierski blisko *Czarnego Morza* – powiedział agencji były pracownik podwykonawcy budowy (tvpi.info. 5.04.2019).

3.2.5. Analiza cyfrowa danych z NKJP i Monco.pl

3.2.5.1. Narzędzie CAT

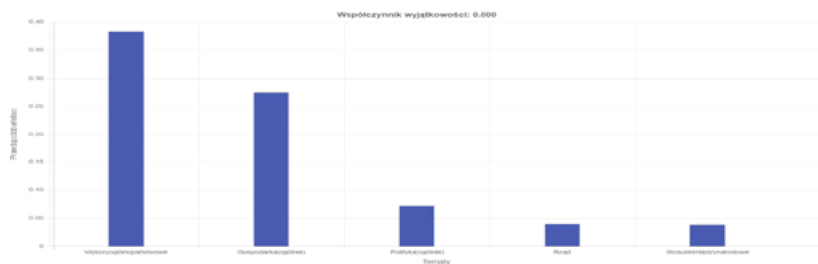
Dla całości materiału rezultat analiz automatycznej klasyfikacji tematycznej przedstawiam na wykresie 15. W dyskursie społecznym, pozaparlamentarnym w analizowanym całym blisko osiemdziesięcioletnim okresie dominują tematy: planowanie zdarzeń, a także polityka.

Rezultat analiz automatycznej klasyfikacji tematycznej dla materiału z lat 1940–1989 przedstawiam na wykresie 16. W tym okresie w dyskursie pozaparlamentarnym dominuje tematyka administracyjna i gospodarcza, a więc tematyka neutralna.

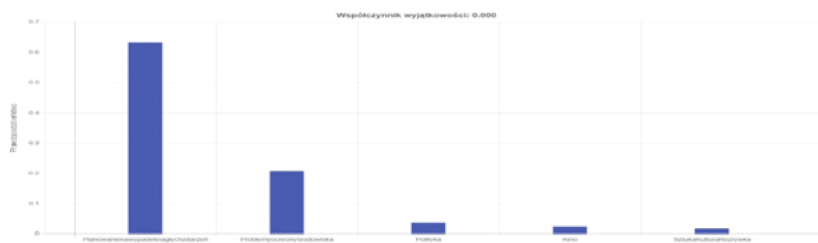
Rezultat analiz automatycznej klasyfikacji tematycznej dla materiału z lat 1990–2023 przedstawiam na wykresie 17. W tym okresie w dyskursie pozaparlamentarnym dominują tematy: planowanie zdarzeń, a także środowisko, a więc tematy neutralne.

Wykres 15. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (dla całego okresu)

Wykres 16. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1940–1989)

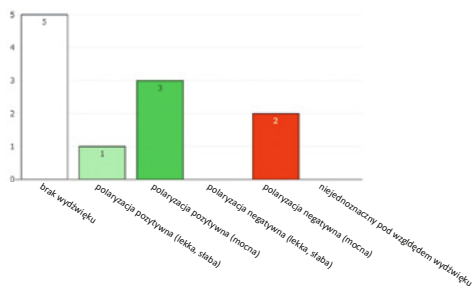
Wykres 17. Rozkład tematyczny tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1990–2023)

3.2.5.2. Narzędzie SENTEMO

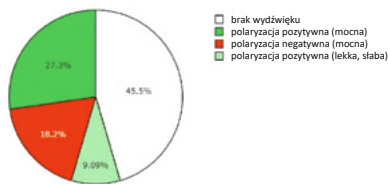
Rezultaty analiz materiału pozaparlamentarnego z całego badanego okresu przedstawiam na wykresie 18. i wykresie 19. W tym okresie ujawnił się pozytywny sentyment, który dominuje, oraz sentyment negatywy – będący w mniejszości.

Rezultaty analiz materiału z okresu 1940–1989 przedstawiam na wykresach 20. i 21. W tym okresie ujawnił się tylko pozytywny sentyment.

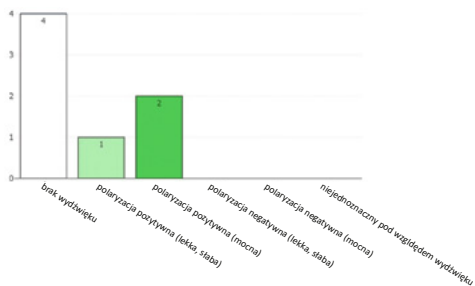
Rezultaty analiz materiału z okresu 1990–2023 przedstawiam na wykresach 22. i 23. Tylko w tym okresie w dyskursie pozaparlamentarnym ujawnił się negatywny sentyment.

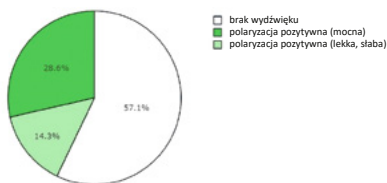
Wykres 18. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (dla całego okresu)

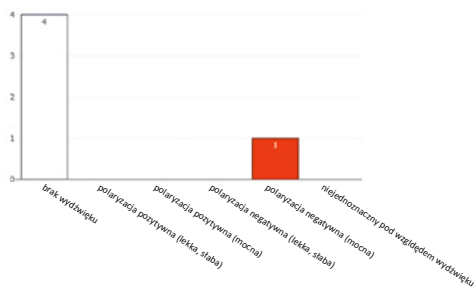
Wykres 19. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (dla całego okresu)

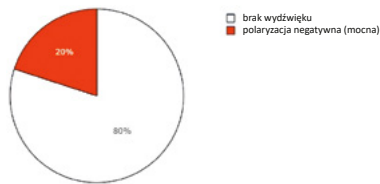
Wykres 20. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1940–1989)

Wykres 21. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1940–1989)

Wykres 22. Analiza sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1990–2023)

Wykres 23. Procentowy rozkład sentymentu tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (okres 1990–2023)

3.2.5.3. Narzędzie Analizator wydzźwięku

Dla całości materiału rezultaty analiz prezentują się następująco. Pozytywne emocje: czterdzieści realizacji: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście. Negatywne emocje: dziewiętnaście realizacji: smutek, złość, strach, wstręt, smutek, złość, strach, wstręt, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, brzydota, nieszczęście.

Dla materiału z okresu 1940–1989 wyniki są następujące. Pozytywne emocje: dwadzieścia pięć realizacji: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście. Negatywne emocje: trzynaście realizacji: smutek, złość, strach, wstręt, nieużyteczność, krzywda, błąd, brzydota, nieszczęście.

Dla materiału z okresu 1990–2023 wyniki są następujące. Pozytywne emocje: osiemnaście realizacji: radość, zaufanie, cieszenie się na coś oczekiwanego, użyteczność, prawda, wiedza, piękno, szczęście. Negatywne emocje: siedem realizacji: smutek, złość, strach, wstręt, nieużyteczność, krzywda, niewiedza, błąd, brzydota, nieszczęście.

3.2.5.4. Narzędzie Shortextopic

Wyniki przedstawiam na wykresie 24. Widać na nim, że dominuje tematyka wyrażana leksemami *żegluga*, *nieznane*, *niezależny*.

3.3. Krótka analiza pragmalingwistyczna

W tej części artykułu zarysuję (tylko!) funkcje pragmalingwistyczne, jakie ujawniły się w analizowanych tu wypowiedziach. Odwołużę się do koncepcji aktów mowy Austina i Searle'a. Analiza ta została

Wykres 24. Wyniki analizy modelowania tematycznego tekstów z bigramem *morze czarne* w NKJP i Monco.pl (dla całego okresu)

przeprowadzona bez wykorzystania narzędzi cyfrowych, czyli „gołym okiem” – poprzez lekturę wyekscerpowanych kontekstów. Okazało się, że w dyskursie parlamentarnym (z KDP) występują głównie akty dyrektywne, a także – rzadziej – akty komisyjne i sporadycznie akty deklaratywne przy niewielkiej reprezentacji aktów ekspresywnych i praktyczne braku asercji; realizują się tu zatem funkcje illokucyjna i perlokucyjna. W tekstach z NKJP i Monco.pl, a więc z dyskursu społecznego pozaparlamentarnego, dominuje natomiast lokucja, a niekiedy illokucja, a zatem asercje i niekiedy akty ekspresywne (pozostałe typy aktów mowy się nie ujawniły). Ograniczam się tu jedynie do wyliczenia zrealizowanych aktów mowy – zarówno z powodów objętościowych, ale też ze względów merytorycznych: zarysowana perspektywa pragmatyngwistyczna wymaga dalszych prac i pogłębionej analizy, a tu – jest zaczynem kolejnych rozważań w planowanym kolejnym artykule wykorzystującym zgromadzone dane.

4. Podsumowanie

Na podstawie zgromadzonego materiału, przeprowadzonych analiz – cyfrowych i lingwistycznych – można sformułować wnioski końcowe.

Po pierwsze – rzuca się w oczy niewielka frekwencja bigramu *morze czarne* – występującego jedynie jako hydronim *Morze Czarne* – w każdym z ekskercpowanych źródeł korpusowych. Frekwencja w KDP co prawda wzrasta od lat 90. XX wieku przy prawie zerowej w okresie powojennego czterdziestolecia i niewielkiej w dwudziestoleciu międzywojennym; natomiast w dane z NKJP i Monco.pl – czyli z dyskursu społecznego, pozaparlamentarnego pokazują niską i raczej malejącą frekwencję badanej struktury. Wyjątkiem jest „pik frekwencyjny” w NKJP w 2009 roku (nie-wytłumaczalny) oraz wzrost w okolicach 2022 roku w Monco.pl, co związane jest z pełnowymiarową napaścią Rosji na Ukrainę i większym zainteresowaniem problematyką ukraińską i rejonu „czarnomorza” w Polsce. Ten generalnie niski poziom frekwencji świadczyć może o tym, że w wiekach XX i XXI rejon Morza Czarnego w polskiej wspólnotie komunikatywnej, w polskim językowym obrazie świata jest reprezentowany raczej marginalnie. I to pomimo starych koncepcji obecnych do dziś w polskiej przestrzeni komunikatywnej wyrażanych np. powiedzonkiem „Polska od morza do Morza”, które obecnie – w planie (geo)politycznym – realizuje się być może w koncepcji tzw. trójmorza. Niska frekwencja pokazuje, że jednak językowy obraz *Morza Czarnego* nie jest dla polskiej wspólnoty komunikatywnej nad wyraz ważny, nie jest prototypem „morskości”, raczej znajduje się na peryferiach oglądu zjawiska „dostęp do morza”. Można by przyjąć, że inny akwen, inne morze stanowi dla przedstawicieli PWK prototyp – hipotetycznie, apriorycznie, bez badań – można założyć już teraz, że tym prototypem obecnie, od czasów odzyskania niepodległości w 1918 roku i ówczesnego aktu zaślubin z morzem – jest Morze Bałtyckie.

Potwierdzeniem tego jest może i to, że w wypadku badanego połączenia dominuje szyk *morze czarne*, a marginalnie pojawia się szyk *czarne morze*. To ewidentny wynik tego, że w PWK badany bigram funkcjonuje jako nazwa własna *Morze Czarne*: jako hydronim odsyłający do odległego obszaru, odległego akwenu.

Po drugie – ta nazwa własna wykazuje się słabą potencją derywacyjną. Stała się podstawą tylko dla jednego derywatu: przymiotnika relacyjnego *czarnomorski* o niskiej frekwencji w korpusach. To też dowód na marginalność tego akwenu w obrazie świata PWK.

Po trzecie – rzuca się w oczy pozytywna emocja w tekstach w NKJP i Monco.pl, a więc w dyskursie pozaparlamentarnym, zwłaszcza do

1990 roku; w późniejszych tekstach pojawia się też i tu emocja negatywna. Widać to w wynikach z SENTEMO, ale też i z ANALIZATORA WYDŹWIĘKU. W tym drugim „emocjonalnym” narzędziu, oznaczającym emocje podstawowe i ich pochodne (a więc jest ono nieco bardziej szczegółowe niż SENTEMO) pojawiają się drobne (i raczej statystycznie i kognitywnie nieistotne) różnice w zestawie emocji pozytywnych i negatywnych w poszczególnych badanych okresach chronologicznych dyskursu pozaparlamentarnego. Natomiast w dyskursie parlamentarnym dominuje emocja negatywna, co pokazuje zarówno SENTEMO jak i ANALIZATOR WYDŹWIĘKU. Ta różnica w zakresie pozytywności – negatywności emocji, jaką można zaobserwować między dyskursem parlamentarnym a pozaparlamentarnym, jest dość zaskakująca. Trudno w tym momencie badań wskazać jednoznaczne motywacje dla tak wyrazistej różnicy. Można by przyjąć – znów hipotetycznie, apriorycznie – że wynikać to może z faktu, że w dyskursie pozaparlamentarnym, w językowym obrazie świata PWK w *Morze Czarne* sytuuje się na peryferiach, a prototypem jest Bałtyk (v. powyżej). Przeciętny przedstawiciel PWK być może nie interioryzuje i nie aksjologizuje historii i rozległości przedrozbiorowej Polski (*nota bene* – nigdy nie sięgającej wprost do wybrzeży Morza Czarnego), a powiedzonka typu „Polska od morza do morza” traktuje jako historyczne, ale też jako anachroniczne, czasem żartobliwe(?), postrzegane co do zasady jako związane z ruchami nacjonalistycznymi ocenianymi w PWK generalnie negatywnie. Natomiast w parlamencie ta (post)pamięć być może jest wyższa (v. mój artykuł o Kresach Wschodnich: Szczyszek, 2020). Polityczne nastawienie członków parlamentu powoduje zatem przywoływanie w dyskursie parlamentarnym zjawisk i sytuacji (geo)politycznych z minionych epok. Prawdopodobnie też takie „(geo)polityczne przebitki z przeszłości”, stare klisze – dziś anachroniczne – służą parlamentarzystom do rozgrywania współczesnej w danym momencie polityki, są przywoływane na potrzeby bieżącej dyskusji/ walki politycznej. Można przyjąć zatem, że w dyskursie parlamentarnym wykorzystuje się (świadomie lub nie) mechanizmy komunikacyjne wpisujące się w koncepcje kulturoznawczo-socjologiczno-filologiczne określane jako postpamięć i postprawda (v. D’Ancona, 2018; Grabowski et al., 2018).

Po czwarte – powyższy wniosek zdaje się być wspierany przez wyniki analizy tematycznej za pomocą CAT i SHORTEXTOPIC. Widać wyraźnie,

że w dyskursie parlamentarnym – w tekstach, których składnikiem jest analizowany bigram *morze czarne* – dominuje tematyka polityczna i gospodarcza. Wyjątkiem zdają się być dwudziestolecie międzywojenne (kiedy to dominowała problematyka gospodarcza, niekiedy nauka, a nawet kategoria „ciekawostki”) oraz – i z innych powodów, *nomen omen* politycznych – czterdziestolecie powojenne (kiedy dominują tematy neutralne; tematy prawdziwie (geo)polityczne nie zawsze były możliwe do wpisania w porządek obrad sejmu PRL-owskiego). W ostatnim trzydziestolecu znów na pierwszy plan wysuwa się polityka – wg CAT, co też jest potwierdzone wzrastającą frekwencją badanego bigramu w KDP w tym okresie. Analiza z wykorzystaniem SHORTEXTOPIC pokazuje, że w tekstach parlamentarnych, w których pojawia się *morze czarne*, dominuje tematyka związana z *narodem* i kategorią *naszości*. Natomiast w dyskursie pozaparlamentarnym dane z CAT pokazują tematykę związaną ze stosunkami międzynarodowymi, gospodarką, środowiskiem i planowaniem wydarzeń; polityka schodzi poniekąd na dalszy plan. To przesunięcie akcentów w doborze tematyki tekstów z komponentem *morze czarne* potwierdza SHORTEXTOPIC, gdzie na pierwsze miejsce wysuwa się problematyka żegluga, kategoria *nieznany, niebezpieczny, nadmorski*. Wydaje się zatem, że i tą drogą zyskujemy potwierdzenie powyższych spostrzeżeń wynikających z analizy emocji: negatywne emocje towarzyszącą tematyce politycznej, pozytywne – żegludze, żeglarstwu, kategorii „przygoda (wakacyjna)”.

Potwierdzenie tych automatycznych analiz z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych zyskujemy w analizie jakościowej – przeprowadzanej „gołym okiem” lekturze wyekscerpowanych kontekstów z komponentem *morze czarne*. W KDP na pierwszym tle sytuuje się tematyka historyczna poprzez przywoływanie dawnych, a w wiekach XX i XXI anachronicznych koncepcji (geo)politycznych dotyczących Europy Środkowej; można to interpretować jako realizację tzw. polityki historycznej. Natomiast w dyskursie pozaparlamentarnym pojawia się – owszem – także polityka i historia, ale „podawane” są one neutralnie, tj. jako obiektywna historia obszaru „czarnomorza”, historia kontaktów handlowych czy też opis żeglugi, a nawet – możliwości wakacyjnych.

Po piąte – to, co stwierdzałem powyżej, potwierdza też nawet pobieżna analiza pragmatyngwistyczna przeprowadzona zgodnie z koncepcją

aktów mowy – Austina i Searle’a. Okazuje się bowiem, że poza parlamentem wyrażane są głównie opinie, a więc asercje, i ujawnia się funkcja lokucyjna; natomiast w parlamencie próbuje się oddziaływać na odbiorców poprzez funkcję perlokucyjną, a także wyrażać swoje stanowisko poprzez illokucję, generując głównie dyrektywne i komisyjne akty mowy.

Po szóste – i niejako na koniec wypada stwierdzić, że bez narzędzi cyfrowych nie byłoby możliwe zbadanie tak obszernego materiału językowego pochodzącego z korpusów językowych. I dalej – bez danych korpusowych nie byłoby możliwe ustalenie tak dokładnie właściwości polskiego językowego obrazu *Morza Czarnego*. Wysoka precyzja wniosków została osiągnięta dzięki konglomeratowi narzędzi cyfrowych, metod lingwistycznych i danych korpusowych. A że trzeba narzędzia cyfrowe nieustannie polepszać, a obecnie stosować z – jeszcze – pewnym ograniczonym zaufaniem, świadczyć może to, że zastosowana przeze mnie aparatura cyfrowa wychwyciła co prawda w badanych tekstach tematykę „historia”, ale nie uchwyciła niuansów interpretacyjnych związanych z tą kategorią, różnicujących – jak się okazało: bardzo mocno – dyskurs parlamentarny (teksty z KDP) od dyskursu pozaparlamentarnego (teksty z NKP i Monco.pl). Możliwe, że narzędzia cyfrowe „włączyły” kategorię „historia” do wyższych ontologii: „nauka”, „polityka” – przez co zniwelowane zostały te drobne, a istotne niuanse różnicujące oba omawiane tu dyskursy. Wydaje się zatem, że warto by „sito” narzędzi do analizy tematycznej ustawić nieco niżej, czyli bardziej precyzyjne, bo bez wykrycia „gołym okiem” owych niuansów interpretacyjnych trudno byłoby zrozumieć tak dużą odmienność dyskursu parlamentarnego od pozaparlamentarnego w kontekście obecnego w PWK obrazu *Morza Czarnego*.

Generalizując zatem, można powiedzieć, że językowy obraz *Morza Czarnego* w świadomości członków polskiej wspólnoty komunikatywnej jest niejako dwojaki i zależny od rodzaju dyskursu. Dla przeciętnego mieszkańca obszaru między Bałtykiem a północnym pasmem Karpat *Morze Czarne* wyzwała głównie pozytywne emocje związane jednak z czymś odległym przestrzennie, historycznie i mentalnie: nie jest to tu prototyp „morskości”. Przeciętny współczesny użytkownik polszczyzny wypowiada się raczej w trybie opinii. Natomiast w wypowiedziach parlamentarnych przeciętnego polskiego parlamentarzysty w wiekach XX i XXI tekstom z bigramem *morze czarne* towarzyszy głównie emocja

negatywa, a tematyka dotyczy przede wszystkim (geo)polityki i gospodarki, ale w ujęciu polityki historycznej przywołującej kategorię postprawdy i postpamięci. Mimo że i w polskim dyskursie parlamentarnym *Morze Czarne* także nie jest prototypem czegokolwiek, to przywołując tę nazwę własną, wykorzystuje się ją do bieżących w danym czasie dysput i zmagania politycznych, próbując wpływać na opinie i działania odbiorców – innych polityków oraz współobywateli.

Bibliografia

- Austin, J.L. (1993). *Mówienie i poznawanie: rozprawy i wykłady filozoficzne*. Przeł., wstępem i przypisami opatrzył oraz skorowidze sporządził B. Chwedeńczuk. Przeł. przejrz. J. Woleński. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Austin, J.L. (1976). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198245537.001.0001>
- Bańko, M. (2001). *Z pogranicza leksykografii i językoznawstwa. Studia o słowniku jednojęzyczny*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Borawski, S. (2005). *Podstawy idei poznawczej studiów nad dziejami używania języka. Esej o diachronii*. W: *Rozprawy o historii języka polskiego*. Red. S. Borawski. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, s. 13–61.
- Chlebda, W. (2001). *Frazematyka*. W: *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 335–342.
- D’Ancona, M. (2018). *Postprawda*. Przeł. M. Sutowski. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Grabowski, T.W., Łakomy, M., Oświecimski, K. (red.) (2018). *Postprawda jako zagrożenie dla dyskursu publicznego*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Grzegorzczkowska, R. (1972). *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Grzegorzczkowska, R. (2011). *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Janz, A., Kocoń, J., Piasecki M., Zaśko-Zielińska M. (2017). „*pWordNet as a Basis for Large Emotive Lexicons of Polish*”. [narzędzie ANALIZATOR WYDŹWIĘKU].
- Kania, S., Tokarski, J. (1984). *Zarys leksykografii i leksykologii polskiej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kłoczowski, J. (1998). *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Kocoń, J., Miłkowski, P., Zaśko-Zielińska M. (2019). *Multi-Level Sentiment Analysis of PolEmo 2.0: Extended Corpus of Multi-Domain Consumer Reviews*. „Proceedings of the 23rd Conference on Computational Natural Language Learning (CONLL)” [narzędzie SENTEMO]. <https://doi.org/10.18653/v1/K19-1092>
- Lewandowska-Tomaszczyk, B. (red.) (2009). *Corpus Linguistics. Computer Tools, and Applications – State of the Art*. Frankfurt am Main: Wydawnictwo Peter Lang.
- Ogrodniczuk, M. (2012). *The Polish Sejm Corpus*. W: *Proceedings of the Eighth International Conference on Language Resources and Evaluation*. Red. N. Calzolari et al. Istanbul, s. 2219–2223.
- Ogrodniczuk, M. (2018). *Polish Parliamentary Corpus*. W: *Proceedings of the LREC 2018 Workshop ParlaCLARIN: Creating and Using Parliamentary Corpora*. Red. D. Fišer, M. Eskevich, F. de Jong. Paris, s. 15–19.
- Pęzik, P. (2020). *Budowa i zastosowania korpusu monitorującego MoncoPL*, „Forum Lingwistyczne”, nr 7, s. 133–150. <https://doi.org/10.31261/FL.2020.07.11>
- Piasecki, M. (2014). *User-driven language technology infrastructure – the case of CLARIN-PL*, „Proceedings of the Ninth Language Technologies Conference”. Ljubljana.
- Piasecki, M., Młynarczyk, K., Kocoń, J. (2019). *Recognition of genuine Polish suicide notes. Proceedings of the International Conference Recent Advances in Natural Language Processing. RANLP 2019* [narzędzie ANALIZATOR WYDŹWIĘKU].
- Przepiórkowski, A., Bańko, M., Górski, R.L., Lewandowska-Tomaszczyk, L. (red.) (2012). *Narodowy Korpus Języka Polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Searle, J. (1970). *Speech Acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139173438>
- Szczyszek, M. (2019). *Emocje w parlamencie – parlament w emocjach: ujęcie statystyczne. O projekcie słownika polskiego parlamentarzystów XX wieku (lata 1918–2018)*. „Prace Językoznawcze”, t. XXI, nr 3, s. 203–218. <https://doi.org/10.31648/pj.4442>
- Szczyszek, M. (2020). *Kresy Wschodnie w polskim dyskursie parlamentarnym (na podstawie korpusu stenogramów parlamentarnych z lat 1918–2018)*. W: *Verba multiplicia, veritas una. Prace dedykowane Profesor Alicji Pihan-Kijasowej*, t. 2. Red. T. Lisowski, P. Michalska-Górecka, J. Migdał, A. Piotrowska-Wojaczyk, A. Sieradzki. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne, s. 283–307.
- Szczyszek, M. (2022a). *Czy i jak w polskim parlamencie można złapać języka? Czyli o frazeologizmach z komponentem język oznaczających uzyskanie informacji (na podstawie „Korpusu dyskursu parlamentarnego” z lat 1918–2021)*. „Świat i Słowo”, t. 39, nr 2, s. 15–34. <https://doi.org/10.53052/17313317.2022.35>
- Szczyszek, M. (2022b). *Dyskurs parlamentarny jako przykład wspólnoty komunikatywnej? Obraz parlamentu oczami parlamentarzystów na tle przemian kulturowych (na podstawie „Korpusu dyskursu parlamentarnego” z lat 1918–2021)*. W: *Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze. Bliskie otoczenie człowieka. Leksyka, teksty, dyskursy*. Red. I. Kotlarska, M. Jurewicz-Nowak, M. Hawrysz. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, s. 113–125.

- Szczyszczek, M. (2022c). *Zjawiska słowotwórcze w stenogramach polskiego parlamentu (lata 1918–2018). Badania pilotażowe: przyrostek –anin, przyrostek –gate*. W: *Słowotwórstwo w systemie i w tekście*. Red. E. Badyda, B. Jędrzejczak. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, s. 236–247.
- Walkowiak, T. (2017). *Language Processing Modelling Notation – Orchestration of NLP Microservices*. W: *Advances in Dependability Engineering of Complex Systems: Proceedings of the Twelfth International Conference on Dependability and Complex Systems DepCoS-RELCOMEX*, Springer International Publishing, s. 464–473 [narzędzie SHORTEXTOPIC]. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59415-6_44
- Walkowiak, T. (2017). *Language Processing Modelling Notation – Orchestration of NLP Microservices*. W: *Advances in Dependability Engineering of Complex Systems: Proceedings of the Twelfth International Conference on Dependability and Complex Systems DepCoS-RELCOMEX*. Red. W. Zamojski et al. Brunów, s. 464–473.
- Walkowiak, T., Datko, S., Maciejewski, H. (2019). *Distance metrics in Open-Set Classification of Text Documents by Local Outlier Factor and Doc2Vec*. W: *Advances and Trends in Artificial Intelligence. From Theory to Practice. IEA/AIE*. Red. F. Wotawa, G. Friedrich, I. Pill, R. Kozit-Hristov, M. Ali. „Lecture Notes in Computer Science”, nr 11606. Springer, Cham [narzędzie CAT]. https://doi.org/10.1007/978-3-030-22999-3_10
- Walkowiak, T., Piasecki, M. (2015). *Web-based natural language processing workflows for the research infrastructure in humanities*. W: *5th Conference of the Japanese Association for Digital Humanities, JADH*. Kyoto: Kyoto University, s. 61–63.
- Walkowiak, T., Pol, M. (2017). *The impact of administrator working hours on the reliability of the Centre of Language Technology*. „Journal of Polish Safety and Reliability Association Summer Safety and Reliability Seminars”, t. 8, nr 1, s. 167–174.
- Wierzbicka, A. (2010). *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Zabrocki, L. (1963). *Wspólnoty komunikatywne w genezie i rozwoju języka niemieckiego*, cz. I: *Prehistoria języka niemieckiego*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Żmigrodzki, P., Bańko, M., Batko-Tokarz, B., Bobrowski, J., Czelakowska, A., Grochowski, M., Przybylska, R., Waniakowa, J., Węgrzynek, K. (red.) (2018). *Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN. <https://doi.org/10.17651/WSJP2018>

Wykaz skrótów i narzędzi cyfrowych

- ANALIZATOR WYDŹWIĘKU – <https://ws.clarin-pl.eu/sentyment>. (20.11.2023).
- CAT – <https://ws.clarin-pl.eu/cat>. (20.11.2023).
- KDP – Korpus Dyskursu Parlamentarnego: <http://clip.ipipan.waw.pl/psc>, http://sejm.nlp.ipipan.waw.pl/query_corpus/. (20.11.2023).
- Monco.pl – Wyszukiwarka korpusowa: <http://monco.frazeo.pl>. (20.11.2023).
- NKJP – Narodowy Korpus Języka polskiego: <http://www.nkjp.pl/>. (20.11.2023).
- SENTEMO – <https://ws.clarin-pl.eu/sentemo>. (20.11.2023).

- SHORTEXTOPIC – <https://ws.clarin-pl.eu/shortextopic>. (20.11.2023).
- ISJP – Bańko, M. (red.) (2000). *Inny słownik języka polskiego*. Red. M. Bańko. T. I–II. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SJP – internetowy *Słownik języka polskiego*: sjp.pwn.pl. (20.11.2023).
- SJPDor. – Doroszewski, W. (red.) (1958–1969). *Słownik języka polskiego*. T. I–XI. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SJPSzym. – Szymczak, M. (red.) (1999). *Słownik języka polskiego*. T. I–III, wydanie I z włączonym suplementem. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- SWJP – Dunaj, B. (red.) (1998). *Słownik współczesnego języka polskiego*. T. I–II. Warszawa: Przegląd Reader's Digest.
- USJP – Dubisz, S. (red.) (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. I–IV. Warszawa: Przegląd Reader's Digest.
- WSJP – Żmigrodzki, P. (red. nauk.). *Wielki słownik języka polskiego*. <http://www.wsjp.pl/>. (20.11.2023).

- **MICHAŁ SZCZYSZEK** – Professor at Adam Mickiewicz University, PhD in Polish linguistics, employed at the Institute of Polish Philology at Adam Mickiewicz University. His research interests oscillate around: interpersonal linguistic communication, spoken variant of the Polish language and verbal and non-verbal aspects of interpersonal communication, computational linguistics (linguistic corpusology), forensic (criminal) linguistics. He is preoccupied with issues related to contemporary Polish, especially – word-formation system, the problem of linguistic norms, as well as the analysis of specialized discourses such as Polish parliamentary discourse. He is an active court expert in Polish linguistics at the District Court in Poznań and member of the: Polish Linguistic Society, Society of Friends of Polish Language (chairman of the Poznań branch), Poznań Society of Friends of Science; he is a member of the editorial board of the journals “Investigationes Linguisticae” and “Slavia Occidentalis”. Author of more than 80 scientific publications.